

ION NICULIȚĂ, SILVIA TEODOR, AUREL ZANOCI, *Butuceni. Monografie arheologică*, București, 2002, 125 p., 121 fig., 3 foto.

În ultimele decenii în Moldova au fost inițiate numeroase cercetări arheologice în cetăți getice cu val de pământ datate în intervalul secolelor VI-II a.Chr. Amintim săpăturile ample de la Stâncești, Cotnari, Căndești, Brad, Răcățau, Poiana, Bunești, Cotu Copalău, I bănești etc. și sondele de la Moșna, Arsura și Brăhărești. Majoritatea acestora au fost publicate, iar altele așteaptă lumina tiparului. În paralel, și pe teritoriul din stânga Prutului au avut loc cercetări similare în același tip de cetăți cu val de pământ, toate aparținând autohtonilor geți. Enumerăm aici săpăturile mai vechi și mai noi de la Hansca, Rudi, Saharna, Butuceni etc., la care se adaugă unele cercetări de suprafață, o parte dintre acestea beneficiind de publicare sub formă de rapoarte, altele rămânând inedite. În ultimii ani arheologii au avut la dispoziție o serie de monografii menite să valorifice rezultatele cercetărilor din cetățile getice cu val de pământ din stânga și dreapta Prutului. Amintim în primul rând lucrarea lui Tudor Arnăutu și a Rodicăi Ursu Naniu, *Vestigii getice din cea de a doua epocă a fierului în interfluvialul pruto-nistrean*, apărută în 1996, în care, printre altele, sunt prezentate, clasificate și analizate cetățile getice cu val de pământ din Republica Moldova.

Urmează, în ordine cronologică, monografia lui Aurel Zanoci, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VI-III a.Chr.*, apărută în 1998, în care

autorul întocmește o amplă sinteză asupra cetăților geto-dacice, cu privire specială asupra acelor din spațiul extracarpatic.

Realizarea unei alte monografii consacrate regiunii est-carpatică a României în secolele V-VII a.Chr., editată în 1999, i-a permis autoarei Silvia Teodor să facă o serie de considerații, într-un capitol special, și asupra cetăților getice cu val de pământ. În acest context amintim și valoroasa contribuție a lui Vasile Ursachi consacrată cetății getice de la Brad, unul din cele mai însemnate monumente din a doua epocă a fierului din Moldova. Lucrarea prezentată acum, este opera unor cunoscuți arheologi din România și Republica Moldova și este consacrată cetății getice de la Butuceni având o prefață de Petre Roman din care aflăm printre altele și faptul că săpăturile întreprinse în intervalul dintre anii 1993 până în 2000 au fost finanțate și de către Institutul de Tratologie din București. Urmează apoi o introducere cu mai multe subcapitole. La început se face un istoric al cercetărilor, din care rezultă faptul că primele săpături au fost efectuate de către G. D. Smirnov, între anii 1940-1952, dar documentația acestora nu s-a păstrat, astfel încât autorii au utilizat puținul material publicat de primul autor, precum și rezultatele săpăturilor proprii. În subcapitolul ce se ocupă de cadrul geografic se arată că cetatea de la Butuceni a fost amplasată pe un pro-

monitoriu înalt și stâncos rezultat din procesul de eroziune al râului Răut. În subcapitolul referitor la istoria săpăturilor sunt descrise primele cercetări ale lui G. D. Smirnov care, deși a publicat sumar rezultatele sale, a reușit să impună lumii științifice acest însemnat obiectiv arheologic. O parte dintre rezultatele acestor cercetări au fost utilizate parțial de către diferiți autori, dar se simțea nevoia înmănușării tuturor datelor și interpretărilor într-o singură monografie. În subcapitolul intitulat *Descrierea săpăturilor* se face prezentarea detaliată a tuturor celorlalte 42 de secțiuni practicate pe parcursul campaniilor întreprinse între anii 1983 și 2000.

În capitolul al doilea este descrisă și interpretată așezarea de la Săharna-Solocenii ori Cozia-Saharna, cum este denumită de autori, identificată aici prin desopierirea unor locuințe de suprafață de formă rectangulară ce se prezintă sub forma unei aglomerări de chirpici, pietre și fragmente ceramice. În afară de locuințe, au ieșit la iveală, de asemenea, gropi și un cuptor de piatră, situl hallstattan de aici fiind datat în secolele IX-VIII a.Chr.

Capitolul al treilea este consacrat așezării traco-getice, denumire întrucâtva improprie, deoarece e vorba în primul rând de o stațiune fortificată. În acest capitol sunt descrise amănunțit elementele defensive descoperite prin săpături. Astfel, incinta de vest este protejată de mai multe linii de apărare alcătuite din șanțuri, valuri de pământ, palisade și chiar de un zid de piatră de calcar realizat din doi paramenți și emplecton, totalizând 7 linii defensive. Incinta de est, de fapt o cetate de formă trapezoidală de 50 de ha are amenajate elemente de fortificație numai pe laturile de vest, sud și nord-est, celelalte laturi prezentând o apărare naturală datorită pantelor abrupte. Aici, incinta era protejată de palisada realizată din trei șiruri de pari ale căror vârfuri erau introduse în gropi săpate în stâncă. Nu lipsesc șanțurile și valurile amenajate la fel ca și cele din incinta de vest. În cazul acestei ultime incinte am fi dorit rezolvarea sau măcar ridicarea unei probleme: toate liniile defensive au fost construite simultan ori în etape? Este posibil ca aceste linii de apărare să fi funcționat simultan sau pe rând unele elemente de fortificație fiind parțial defazectate. Deoarece stratul de pământ așezat pe promontoriu era foarte subțire nu s-a putut ca prin observații stratigrafice să se rezolve aceste chestiuni. De asemenea, am fi preferat ca în corpul figurilor, destul de numeroase de altfel, să figureze pe planurile de situații și elemente defensive prezentate pe larg în acest capitol.

În subcapitolul consacrat locuințelor și construcțiilor de cult sunt descrise în amănunțime cele cinci locuințe de suprafață care inițial erau de lemn, amplasate direct pe sol, sau care aveau fundații de piatră. Locuințele se prezentau sub formă de aglomerări de chirpici cu amprente de nișe, pietre, fragmente ceramice și diverse alte materiale. Numeroase gropi de mici dimensiuni cu diametre cuprinse între 10 și 30 cm indică locul unde au fost plantați pari în structura locuințelor. Cât privește construcția de cult, ea se prezintă ca un altar de piatră de formă ovală, ridicat deasupra solului și cu urme de arsură

rezultate de la ceremoniile cu caracter sacru. Lângă altar au fost găsite gropi dispuse în semicercuri, în care, în vechime s-au plantat pari, în jurul construcției care proteja sanctuarul, cu diametrul de 9 m, legat, după părerea autorilor săpăturii, de cultul soarelui. La nord de altar se afla o construcție rectangulară, o anexă legată de sanctuarul propriu-zis. După autori, acest monument de cult a avut și funcția de calendar, fiind totodată și cel mai vechi monument de acest fel din categoria construcțiilor similare atestate în lumea geto-dacă. În subcapitolul consacrat uneltelor sunt prezentate mai întâi cele de fier (seceri, cuțite), apoi cele de lut (fusaiole, lustruitoare, creuzete) și, în cele din urmă, uneltele de piatră (cuțite și rășnițe). Armele sunt reprezentate dintr-un fragment de spadă, la care nu se indică metaliul din care era produsă, dar care probabil era de fier, și care, aparținea, după opinia noastră, tipului *akinakes*, dacă luăm în considerare garda și analogiile citate. De asemenea, din categoria armelor au fost descoperite și șapte vârfuri de săgeți de bronz cu trei aripioare. Au mai ieșit la iveală și piese de harnașament, podoabe (fibule, brățări, mărgeli) și monede ale orașului Tyras din secolele IV-III a.Chr. Ceramica documentată în cetate se împarte, ca de obicei pentru această perioadă, în vase getice modelate cu mâna și la roată. Din categoria vaselor modelate cu mâna se remarcă tradiționalele tipuri de oale cu corpul bitronconic, bombat sau globular, oale clopot, apoi străchinile cu buzu înțoarsă spre interior sau în afară, câni, cești și capace. Din specia ceramicii lucrate la roată, autohtonă, se evidențiază fragmentele de străchini dur aflate într-o cantitate mică. Majoritatea ceramicii lucrate la roată este ilustrată de vase de import compusă din fragmente de amfore, vase de lux și de uz comun. Din categoria amforelor sunt enumerate cele de Claios, Chersones, Rhodos, Cos și cele produse în centre din nordul Mării Negre cum sunt piesele de tip Soloha, Usti Laba etc. Amforele se află la Butuceni încă din secolele VI-V a.Chr., iar în secolele IV-III a.Chr. apar și cele ștamplate. Alte produse ceramice lucrate la roată sunt ilustrate de fragmente cu firnis negru și pastă roz, de cupe, boluri, străchini etc. datate în majoritate în secolele IV-III a.Chr. toate fiind de producție grecească.

Capitolul al patrulea este consacrat etnologiciei și periodizării cetății de la Butuceni. În primul subcapitol autorii concluzionează că cea mai veche așezare de la Butuceni este cea de tip Cozia-Saharna, care a funcționat în secolele IX-VIII a.Chr., deși nu se exclude și o datare mai timpurie pentru începutul ei, și anume mijlocul secolului al IX-lea a.Chr. La această așezare se înregistrează și cele mai vechi elemente de apărare, compuse din șanț și val, lung de 364 m. Peste așezarea de tip Cozia-Saharna este suprapusă o incintă de formă poligonală apărată de șanțuri și valuri, datată în secolele VII-V a.Chr. pe baza unei aplici cruciforme de bronz și a unor fragmente de vase care prin decor indică o datare mai timpurie. Remarcăm totuși că datarea în secolele VII-V a.Chr., propusă de autori, cuprinde o aproximare prea largă. Astfel, dacă cetatea ar fi existat începând cu secolul al VII-lea a.Chr., ar fi trebuit să apară și elemente

ale culturilor Babadag III și Basarabi care la Butuceni, judecând după materialul publicat, lipsesc cu desăvârșire. Din acest motiv, suntem obligați să considerăm că între cetatea ce aparține culturii Cozia-Saharna și fortificația traco-getică lipsește cel puțin o etapă, și ca atare datarea corectă ar fi mai degrabă secolele VI-V a.Chr. După această cetate poligonală datorită sporirii densității populației getice din zona Butuceni s-a impus mărirea ariei ocupată de cetate, astfel încât aceasta s-a extins în toată regiunea centrală a promontoriului. În acest obiectiv fortificat, de dimensiuni ample, s-au descoperit cele mai însemnate construcții defensive, locuințe, monumente de cult și obiecte de inventar. Astfel, promontoriul a fost înconjurat de o palisadă în părțile de est, vest și sud închizând o incintă cu laturile de 215 m x 30/60 m. Partea de vest a promontoriului, mai accesibilă, a fost barată de o palisadă dublă. Pe latura de est a palisadei a fost amenajată o poartă, un șanț și un zid de piatră construit din piatră și cărămizi. În perimetrul acestei incinte a fost amenajat sanctuarul calendar și patru locuințe de suprafață. Materialul arheologic obținut prin săpături și anume ceramica locală și de import precum și piesele de metal au permis atribuirea acestei cetăți secolelor IV-III a.Chr., care, prin sistemul de fortificații este una dintre cele mai complexe amenajări de acest fel din lumea getică. Cetatea va continua și în etapa cuprinsă între intervalul din a doua jumătate a secolului al III-lea a.Chr. și începutul secolului al II-lea a.Chr., când se construiesc alte două linii de apărare care închid o incintă poligonală cu lungimea de 800 m și lățimea variabilă de 40-60 m. După această ultimă etapă, cetatea este abandonată fără a se înregistra urme de distrugere.

În capitolul al cincilea sunt expuse sub formă de rezumat interpretările și concluziile stabilite anterior. Este de remarcat faptul că autorii folosesc pentru situl de la Butuceni termenii de „așezare”, „fortificație”, „cetate” sau „dava”. Această inconsecvență în utilizarea termenilor se datorează și faptului că autorii nu au discutat și stabilit caracterul acestui obiectiv. După opinia noastră, acest sit a avut ca rol principal acela de cetate de refugiu și apărare, completată cu funcția de centru religios și de comandă. Suprafața redusă a promontoriului, numărul mic de locuințe identificate în cetate dovedesc utilizarea limitată și preferențială a acestui spațiu fortificat. De asemenea, îngrăditura din estul promontoriului, cu suprafața de 50 de ha, fără material arheologic, interpretată în mod just ca adăpost pentru vite, indică, o dată mai mult, caracterul principal de cetate de refugiu și de apărare pentru obiectivul de la Butuceni. În acest context, este de subliniat că era foarte util ca arheologii care au săpat la Butuceni să verifice prin cercetări de suprafață, și eventual chiar prin săpături, existența unor așezări civile getice care gravitau în jurul acestei cetăți.

Fără îndoială, publicarea rezultatelor noilor cercetări de la Butuceni, reprezintă un eveniment editorial a cărui importanță nu mă trebuie subliniată. Regretăm totuși faptul că nu au mai putut fi utilizate decât parțial rezultatele săpăturilor mai vechi, deoarece documentația și materialul arheologic au fost pierdute și împrăștiate. Dar chiar așa fiind, monografia cetății de la Butuceni constituie un act de reparație științifică, deosebit de important pentru cunoașterea civilizației getice înainte de era noastră la răsărit de Prut.

CONSTANTIN ICONOMU